

12. *Просалова В.* Дві іпостасі письменника-експатріанта / *В. Просалова* / Закордонне українство і Донеччина: вчора, сьогодні, завтра: матеріали наук.-практ. конф. – Донецьк: ДОВТ “Україна-Світ”, Укр. культурологічний центр, 2008. – С. 224-233.

Анотація

В статті прослідковується реалізація діалогічної концепції М. Бахтіна на прикладі двох творів “Синій заяц” Г. Баглюка і “Заячий пастух” В. Гайдарицького. Особливу увагу приділяється загальності назв творів, подібності назв героїв, спорідненості головних героїв.

Ключові слова: діалогічні контакти, текст, художність

Summary

The article is devoted to the realisation of the dialogical concept of M. Bakhtin on an example of two products “Blue hare” of G. Baglyuk and “Hare shepherd” V. Gajdarivskiy. The special attention is given to a generality of names of products, similarity of protagonists and the ideologically-thematic image.

Key words: dialogic contacts, text, artistry

Сергій ЦІКАВИЙ

асистент

Донецького національного університету

УДК 821.161.2.09 Р. Купчинський

„ДУМА ПРО ХВЕДОРА ЧЕРНИКА” РОМАНА КУПЧИНСЬКОГО: СТИЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається один із творів українського поета – січового стрільця Р. Купчинського в аспекті стилізаційних особливостей тексту. Досліджено питання кореляції стилю „Думи про Хведора Черника” та народної думи, проаналізовано специфіку світообразу. Визначено значення образів доби для модернізації виражальних можливостей народного ліро-епічного стилю.

Ключові слова: дума, світообраз, стиль, стилізація, гіпербола, паралелізм.

Творча біографія Романа Купчинського тісно пов’язана із розвитком народнопісенних традицій. Як свідомий учасник української революції 1917-1921 років, він високо оцінював виражальні можливості фольклорного слова в умовах героїчної боротьби народу за незалежність, про що свідчать

дослідники його творчості [1; 4; 5]. Його стрілецькі поезії швидко здобули популярність і неодноразово входили до збірників народних пісень (напр., „140 пісень з нотами”, Краків, 1940). Попри те, що на сьогодні існують спроби осмислити творчість Р. Купчинського цілісно, у контексті епохи (Ф. Погребенник, М. Мельник), окремого дослідження, присвяченого стилізаційним параметрам „Думи про Хведора Черника”, на сьогодні немає, що й зумовлює актуальність пропонованої статті.

У „Календарі „Просвіти” на 1928 рік (Львів, 1927) було надруковано твір Р. Купчинського „Дума про Хведора Черника”. В основі твору – подія бою на станції Мотовилівка 18 листопада 1918 року, де війська січових стрільців розбили російські окупаційні війська, і, зокрема, подвиги та загибель сотника Федя Черника, загін якого до прибуття підкріплення втримував наступ офіцерського підрозділу [6, 257-261]. Твір має виразну епічну доміанту, нерівноскладову віршову структуру, визначається змалюванням героїчних подвигів центральної постаті, що й уможливує, враховуючи назву твору, проаналізувати „Думу про Хведора Черника” у контексті стилізації фольклорного жанру.

Дума побудована у повній відповідності до народних думових канонів. Особливості світообразу твору (Н. Лейдерман) полягають у розширенні часопросторових показників сюжету. Просторовими маркерами виступають Біла Церква, Мотовилівка, Київ, Дніпро – локуси, зумовлені конкретно-історичним передтекстом, життєвою основою твору. Згадувані Москва і Рязань постають маркерами ворожого до українських стрільців середовища, бо тільки зброєю з тих міст можна убити народного героя:

*...Єсть же в нас пуля самовлучная –
В Москві-матушці свяченая,
Єсть же в нас шапка саморубная –
В Рязані благословенная.
Не зможе проти них нічого сотник Черник учинити:
Стрельнем раз, рубнем два – буде в сирій землі гнити” [2, 337].*

Часові виміри твору спираються на народні координати: події твору, як і усі важливі події ліро-епосу, починаються у неділю вранці. З-поміж

ініціальних формул, що визначають хронологічний вимір народних дум відносно дня тижня й часу доби, традиційно найпоширенішою є формула зі значенням ранку неділі. Генетично особливості функціонування цієї формули пов'язані з сакральною семантикою його компонентів: „Згідно з ритуальною практикою, найбільш значна і впливова пора сходу сонця” [3, 204]. У комунікативному аспекті таке загальне місце визначається не лише загальним структуруванням тексту в хронологічному вимірі, але додатково створює ситуацію очікування. Характер ситуації визначається „впізнаним” слухачами традиційним змістом формули, що налаштовує на важливість і поважність.

У творі Р. Купчинського контаміновано й переосмислено формули із значенням часу дії та ініціального паралелізму, який перетворюється на поширену пейзажну замальовку і продовжує таким чином часову семантику:

*Ой у неділеньку святую дуже рано,
Ще ясне сонце зо дна моря не вставало,
Ще сизії мряки по полю гуляли,
Як із города, із Білої Церкви Січовії Стрільці,
Мов ті орли-сизокрильці
Вилітали-виступали [2, 336].*

У своєрідний заспів твору включено сталий народний символ козацької звитяги – образ орла-сизокрильця, який у даному тексті експлікований у порівняльному звороті. Події твору охоплюють часовий проміжок одного тижня і завершуються взяттям Києва „у суботу рано-пораненьку” та похованням загиблого Черника.

Типізація головного героя відбувається на основі принципів народної думи: наявний постійний епітет, облігаторний при називанні імені („Хведір Черник, / Січовий характерник”), причому цим епітетом користується при звертанні до героя навіть командир „добровольців”; у портретній характеристиці засадничим прийомом є гіпербола та гіперболізоване порівняння:

*На воронім коні грас-вигравас,
Степи, поле щире собою звеселяс.
Бо в нього зброя як сонце ясне,
Що не заходить, не гасне.*

*Бо в нього очі як у сокола,
Трава притихне, вітер не дихне,
Як погляне довкола [2, 336].*

Гіперболізація стрілецької зброї повторюється у величній картині виходу Черника на фатальний бій. Утверджується ідея незнищенності українського лицарства, яке може бути подолане лише підступом та зрадою (пор.: „ні жодная куля козацького тіла / Зачіпити не сміла, / Тільки однією / Куля зрадлива, / В Москві-матушці свячена / Гадюкою вкруг Черника звилась, / У самеє серце, / Під н'яте реберце / Жалом уп'ялилась” [2, 338]).

Ідея непереможності стрілецької зброї виражається у тексті не тільки у модернізованій картині битви-праці („Гарматами орють, кулеметами сіють, а шаблями косять” [2, 339]), але й у заперечній паралелізації наступу стрільців та бурхливих стихій природи з усієї України [Там само]. Поет таким чином прилучається до тривкої епічної традиції зображення битви, однак помітним стає прагнення поета ідейно збагатити її (наголошення на тому, що у битві символічно бере участь уся Україна) та підкреслити сучасність зображуваних подій, загострити масштаб новітньої баталії.

Мовленнєва партія Хведора Черника витримана у канонах народної пісенності та ліро-епосу. Його накази однозначно виконуються підлеглими стрільцями, що увиразнюється народним прийомом дослівного повторення, коли наказ і його виконання є еквіструктурними. Рівність словесної та діяльної активності виражається у народному епосі власне на формальному рівні (у т.зв. „епічних повторах” – у „Думі про Самійла Кішку” та „Думі про Хмельницького та Барабаша”, де заклик до дії ватажка та реакція на нього війська виражені однаковими групами рядків з тотожними образами). У мовленні герой розкривається як людина ідеї, він наказує підлеглим не витратити час на нього, а натомість розбити ворога: „Не час вам тепер мої рани завивати, / Кров добру, стрілецьку спиняти. / Бо вже мої очі гаснуть,

як ті зорі на світанні. / Сповніть же ви, друзі, ще наказ мій останній: / Та вдарте ви разом на московські запори...” [2, 338].

У плані композиції сюжету твір витриманий у канонах української народної думи: розпочинається переосмисленою народною ініціальною формулою, надалі відбувається розгорнута зав'язка подій (опис злочинів добровольців проти українського народу), в основі твору – бій під Мотовилівкою, кульмінаційною подією виступає загибель героя, розв'язка сюжету – взяття Києва та поховання Хведора Черника. Сюжетно-композиційні переходи зміцнюються формульними заперечними паралелізмами, що передують кульмінації та розв'язці. Фінальна формула має позасюжетний характер і є індивідуально-авторським осмисленням семантики формули невмирущої слави героя. Р. Купчинський акцентує увагу на вічності пам'яті не лише про Черника, але й про все стрілецтво:

*Буде тая слава
Стрілецька, кривава
По всім світі від краю до краю лунати,
Прибйте серце вгору підіймати* [2, 339].

Стилістичні параметри „Думи про Хведора Черника” відзначаються високим ступенем залежності від народної поезики та, до певної міри, поезики „Слова...”. На рівні образного слова новаторськими є історизми (стрільці, добровольці) та органічні включення назв амуніції та зброї зразка ХХ ст., в образний ряд думи: „...Сталевими шоломами поле крили, / Багнетами, шаблюками городили” [2, 336]; „...добре ви, браття любе, дбайте, / По тисяч куль гострих у ленти заряджайте, / З кулеметів мітко стріляйте” [2, 337].

У тексті зустрічаються синонімічні повтори (вилітали-виступали, статки-маетки, хлопці-молодці, просити-благати, подивися-поглянь), однокореневі повтори (одним-одная, рано-пораненько, грає-виграє), прикладкові епітети (орли-сизокрильці, вовки-сіроманці, Москва-матушка).

Спостерігається лексична індивідуалізація мовленневих партій персонажів. Зокрема, добровольці звертаються до свого командира „ваше

благородіє”, у словах узагальненого війська присутні русизми „єсть”, „добровольчеською”.

„Дума про Хведора Черника” Р. Купчинського є стилізацією народної думи із виразним колоритом доби. Твір уже самою життєвою основою має значну кількість паралелей із сюжетами думового епосу, тому жанрова реалізація сюжету ні за світообразом, ні за стилем не виходить поза межі народних. Інтерпретація формул, реалізації ідеї героїзму перед лицем поразки, сюжетно-композиційна організація, ритміка „Думи...” свідчать про свідому орієнтацію автора на звеличення центральної постаті у межах народної поезики. Звеличуючи боротьбу народу за соціальне та національне визволення, Р. Купчинський реалізував специфічний варіант революційно-романтичної стилізації народного жанру. Інші вектори розвитку виражальних можливостей думи у нову епоху помітні у творчості П. Тичини, В. Поліщука, В. Алешка.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Мельник М.* Літературний портрет Романа Купчинського: жанрово-стильовий аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 „Українська література” / *М. Мельник*. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 16 с.
2. *Купчинський Р.* Дума про Хведора Черника / *Р. Купчинський* // Українське січове стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин / *С. Ріпецький*. – Львів : НТШ, 1995. – С. 336–339.
3. *Новикова М.* Коментар / *М. Новикова* // Українські замовляння. – К. : Дніпро, 1993. – С.199-257.
4. *Погребенник Ф.* Роман Купчинський – лицар чину і слова / *Ф. Погребенник* // Слово і час. – 1999. – № 9. – С. 34–35.
5. *Приходько І.* Роман Купчинський (1894-1976) / *І. Приходько* // Творчі портрети українських письменників ХХ століття / *І. Приходько*. – Тернопіль, 1993. – С. 140–156.

6. *Рівецький С.* Українське січове стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин / *С. Рівецький*. – Львів : НТШ, 1995. – 358 с.

Анотація

Цикавий Сергей. «Дума о Федоре Чернике» Р. Купчинского: стилизационный аспект

В статье рассматривается одно из произведений украинского поэта – сечевого стрельца Р. Купчинского в аспекте стилизационных особенностей текста. Изучен вопрос корреляции стиля „Думы о Федоре Чернике” и народной думы, проанализирована специфика мирообраза. Определено значение образов эпохи для модернизации выразительных возможностей народного лиро-эпического стиля.

Ключевые слова: дума, мирообраз, стиль, стилизация, гипербола, параллелизм.

Summary

Tsikavii Serhii. „Duma about Hvedir Chernik” by R. Kupchinskii: stylization aspect

The article considers one of the works of Ukrainian poet – Sich Rifleman R. Kupchinskii in the aspect of stylization features of the text. The question of stylistic correlation of „Duma about Hvedir Chernik” and the folk дума, is explored, peculiarities of world’s image are also studied. The value of the images of the era for the modernization of the expressive of folk lyric-epic style possibilities is determined.

Key words: дума, world’s image, style, stylization, hyperbole, parallelism.

Віра Просалова

*доктор філологічних наук, професор
Донецького національного університету*

УДК 821.161.1

„СВІТ ІНШИХ БАЧЕНЬ”: ЛІТЕРАТУРНО-МАЛЯРСЬКІ КОРЕЛЯЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

У статті з’ясовуються основні літературно-малювальні кореляції, що виявилися в багатогранній творчості Е. Андієвської, акцентується увага на перекодуванні образів живопису вербальними засобами, літературній інтерпретації жанрів образотворчого мистецтва: портретів, пейзажів, натюрмортів. Належна увага приділяється колористичній символіці, специфіці вербального перекодування візуальних вражень.

Ключові слова: літературно-живописна кореляція, портрет, натюрморт, пейзаж.

Кожний вид мистецтва володіє своєю „мовою”, притаманними йому засобами творення художнього образу: живопис, як відомо, – кольором і лінією, література – словом, музика – звуком, мелодією, ритмом і т. п.